

Sorochan V.O.

Donetsk National University of Economics and Trade
named after M. Tugan-Baranovsky

FEATURES OF INNOVATIVE PROCESSES IN THE PROMOTION AND COMMERCIALIZATION OF THE TOURISM PRODUCT

Summary

The innovative processes in the activities of tourism enterprises are examined in the article. Determined, that an integral component of the innovation activity of tourism enterprises is the development and implementation of a new tourism product. The basic stages of a new tourism product development are established. Innovation principles in the development and commercialization of the tourism product are identified. Various factors that affect innovation processes in the development of new tourism product are highlighted.

Keywords: innovation process, tourism product, tourism product development, commercialization of tourist enterprise.

УДК 331.522.4

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК ОСНОВА СТАНОВЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Терьошкіна Н.Є., Бут А.О.

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Стаття присвячена дослідженню сутності та ролі людського капіталу в розвитку інноваційної економіки країни. Окреслено становлення теорії людського капіталу та надано його сучасне трактування. Визначена структура людського капіталу. Проаналізовано його стан та подальші перспективи в Україні. Обґрунтовано значення людського творчого потенціалу при розробці та впровадженні інновацій.

Ключові слова: людський капітал, інноваційна економіка, технологічний розвиток.

Постановка проблеми. Друга половина ХХ століття незаперечно довела, що наукове знання людини, втілене в нові технологічні розробки, є могутнім генератором економічного росту як на макро-, так і на мікроекономічному рівні. Завдяки базисним нововведенням в області мікроелектроніки, обчислювальної техніки, інформатики, нових матеріалів, біотехнології, – відбулися великі структурні зрушення в традиційних галузях обробної промисловості, і склалася група галузей високіх технологій. У ХХІ столітті високотехнологічні галузі стали в індустріально розвинутих країнах одним з найважливіших джерел зайнятості і доданої вартості. Керівники цих країн розуміють, що подальший розвиток можливий тільки з урахуванням державної підтримки та інвестицій саме в людський капітал, як основний носій інноваційних ідей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти людського капіталу, його значення та ролі у становленні інноваційної моделі розвитку держави досліджені в роботах таких зарубіжних і вітчизняних вчених, як О. Амоши, Г. Беккера, Д. Богині, В. Геєця, О. Грішнєвої, М. Долішного, Т. Шульца, Й. Шумпетера та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Але не дивлячись на щорічне зростання праць, в наукових колах до цього часу не приділено достатньої уваги взаємозалежності інноваційної економіки та людського капіталу. Отже, потреба в системному науковому дослідженні зазначених проблем обумовлює актуальність даної статті.

Метою статті є визначення сутності людського капіталу, значущість його в становленні інноваційної економіки, а також аналіз проблем та перспектив розвитку людського капіталу України.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі економіка в розвинутих країнах стала технотронною, що відображається в єдності «людина – комп'ютер – автоматизовані засоби виробництва». Саме тому соціально-економічний розвиток у другій половині минулого століття і початку нинішнього характеризується зростаючою роллю людського фактора. У таких умовах людина, що є головною продуктивною силою, повинна бути озброєна засобами виробництва і знаннями, тобто бути досить освіченою.

«Першовідкривачем» теорії людського капіталу прийнято вважати Теодора Шульца, який в своїх статтях «Формування капіталу освіти» (1960 р.) і «Інвестиції в людський капітал» (1961 р.) узагальнив основні положення концепції [7]. В своїх роботах він приділяє велику увагу освіті як фактору економічного зростання і вважає, що вкладення коштів в освіту є причиною поліпшення якості робочої сили. Такі вкладення трактуються ним як інвестиції і порівнюються зі стимулюючими технічний прогрес асигнуваннями, що направляються на вдосконалення і підвищення продуктивності засобів виробництва. Додаткове джерело доходу, забезпечуване знаннями, навичками, здібностями людини, було визначено як людський капітал.

Інший представник американської економічної школи Г. Беккер, який зробив значний внесок у розробку категоріального апарата, паралельно з Т. Шульцем опублікував статтю «Інвестиції в людський капітал» (1962 р.), а в 1964 р. – свою класичну роботу «Людський капітал: теоретичний і емпіричний аналіз» [7]. Ці роботи багато в чому визначили подальші дослідження в зазначеній області.

Під інвестиціями в людський капітал Г. Беккер мав на увазі витрати на виховання дітей, загальну і про-

фесійну освіту, охорону здоров'я, пошук інформації, зміну роботи, а також інші вкладення, що сприяють розвитку продуктивної сили людини, її культурному й інтелектуальному зростанню [1]. Показавши високу результативність вкладень в людський капітал, школа Г. Беккера сприяла коректуванню державної економічної політики у бік збільшення інвестицій в людський капітал. Людський капітал був визнаний як найбільш ефективний об'єкт інвестиційних вкладень, а не як невиробниче споживання.

Відмінна риса сучасного трактування категорії людського капіталу вітчизняними і закордонними авторами – врахування його соціальної складової. Такий підхід має безсумнівну перевагу перед технократичним підходом, коли розуміння категорії звужується до фактора виробництва.

Отже, можна констатувати, що під людським капіталом розуміють економічну категорію, яка представляє собою сукупність творчих здібностей, особистих якостей і мотивації індивідів, що знаходяться в їх власності, накопичуються за рахунок інвестицій, використовуваних у національному господарстві протягом визначеного періоду часу з метою одержання ними майбутнього доходу і сприяють зростанню національного багатства і технологічного розвитку.

Структура людського капіталу складається з базових елементів, таких як природні здібності, освіта, здоров'я, професійна підготовка, мотивація, культура і дохід (рис. 1). Всі елементи людського капіталу пов'язані між собою, наприклад, підвищуючи свою освіту, людина збільшує і капітал, і здоров'я, і відсоток свого доходу, і підвищує загальну культуру. Знання і навички, якими володіє працівник і які набуті ним завдяки освіті і професійній підготовці, включаючи вправність, одержувану з досвідом роботи, складають визначений запас капіталу. грошова цінність цього запасу капіталу визначається ставками заробітної плати, за якими людський капітал можуть «орендувати» роботодавці на ринку праці. Пошук роботи і міграція збільшують цінність людського капіталу конкретних людей завдяки збільшенню ціни.

Значення Індексу Людського Розвитку (ІЛР) України за 2013 рік дорівнює 0,734 – цей показник належить до високої категорії людського розвитку – що ставить країну на 83 позицію з 187 країн і територій. За період з 1990 до 2013 рр. значення ІЛР України зросло з 0,705 до 0,734, або на 4,1 відсотка, тобто у середньому приблизно на 0,18 відсотка за рік. За період з 1980 до 2013 рр. очікувана тривалість життя при народженні в Україні зменшилася на 0,8 року, середня тривалість навчання зросла на 3,9 року, очікувана тривалість навчання збільшилася на 3,1 року. ВВП на душу населення в Україні за період з 1990 по 2013 р. зменшився приблизно на 24,2 відсотка. ІЛР України за 2013 рік (0,734) нижче середнього значення для країн із високим рівнем людського розвитку (0,735) і середнього для країн Європи та Центральної Азії (0,738). У Європі та Центральної Азії країнами, які є розташовані близько до України у рейтингу ІЛР 2013 р. та певною мірою можуть бути співставними за чисельністю населення, є Казахстан і Російська Федерація. Вони мають рейтинг за ІЛР відповідно 70 і 57 [5].

Але дослідження «Людський капітал України 2025», проведені у червні-жовтні 2012 року із залученням широкого кола експертів, підприємців, менеджерів вищої ланки за методологією форсайту надали дуже неприємні дані щодо подальшого стану людського капіталу України. Так його результати прогнозують зростання частки старіючого населення, значну втрату кваліфікованих кадрів,

прогресуючу урбанізацію, посилення міграції між містами країни, згорання державної пенсійної системи та ін. [2].

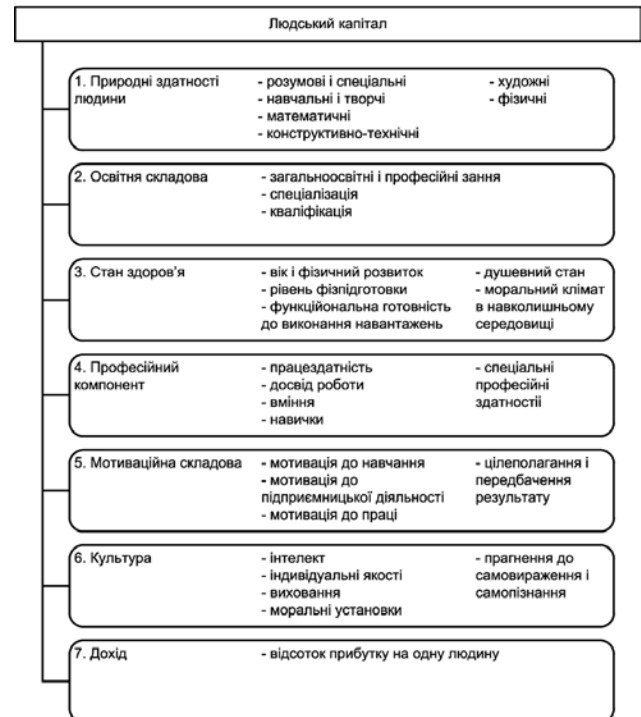

Рис. 1. Структура людського капіталу

Джерело: розроблено автором

Такі негативні прогнозні тенденції та сучасна кризова ситуація значно впливають на подальше становлення і розвиток людського капіталу, який, в свою чергу, затримує вкрай необхідне формування інноваційної економіки країни.

Відомо, що інновація являє собою утілення кращої ідеї в реальність, що можливо тільки за допомогою творчого процесу, який здійснює людина, генеруючи серію новітніх заходів. Тобто інновації дозволяють ідеям перетворюватися в нову вартість. Причому інновації не можуть існувати без природної здатності людини до творчості та натхнення. Без інновацій будь-яке підприємство починає швидко застарівати і втрачати конкурентоздатність. Інновації виступають основою всіх переваг у конкурентній боротьбі, засобами прогнозування і задоволення нових потреб клієнтів.

Інновації виникають при обміні між різними людьми досвідом і джерелами інформації, які, у свою чергу, накопичують і зберігають людські знання. У результаті такого обміну інформація не тільки накопичується, але і генерує нові знання, ідеї, яких не було до цього.

Інновації вимагають свіжий погляд на речі, розуміння та підприємницьку готовність ризикувати і працювати. Ідеї не можуть стати інноваціями, поки вони не будуть широко прийняті і включені в повсякденне життя людей. Більшість людей пручаються змінам, тому ключовою основою виникнення інновації є здатність переконати інших людей, що нова ідея гарна.

Підприємства в усім світі випробують так називані радикальні зміни і виклики, що зв'язані з ростом цін на енергоносії та матеріальними витратами, жорсткою міжнародною конкуренцією, безперервною появою нових технологій, усе більш широким використанням засобів автоматизації і комп'ютерів. Усі ці фактори представляють собою основні про-

блеми, що вимагають невідкладних відповідей від підприємця і рішучих дій по удосконаленню систем управління підприємством і його працівниками, з перспективою вижити і процвітати в майбутньому.

Причому, коли фінансові ресурси обмежені, ліквідність підприємства має кризові значення, інновації стають найбільш необхідними для подолання цих проблем. Вони дозволяють використовувати спеціальні підприємницькі й управлінські навички, створювати особливу організаційну культуру та оптимальні умови для подолання кризи.

Й. Шумпетер під поняттям інновації мав на увазі використання винаходу, з метою створення нового комерційного продукту або послуги, який є ключовою силою в створенні нового попиту і, таким чином, нового багатства. Інновації створюють новий попит і підприємці приносять інновації на ринок. Це руйнує існуючі ринки і створює нові, котрі, у свою чергу можуть бути зруйновані для нових продуктів або послуг. Шумпетер називав цей процес «творчими руйнуваннями» [3, 4].

Інновації дають можливість успішно розвивати конкурентні переваги і, таким чином, вони є ключем до підприємницької діяльності. Підприємці є «мрійниками», що приймають у свої руки відповідальність за створення інновацій. Наявність інновацій відрізняє підприємців від інших людей. Тому інновації дозволяють підприємцям підвищувати конкурентоздатність через зусилля, спрямовані на омолодження, відновлення і переосмислення місії і цільей підприємства, його ринків або галузі.

Ф. Фіцпатрик визначила наступні елементи інновацій [6]:

1. Задача: те, що ми намагаємося змінити або виконати.
2. Клієнт: створення вартості для своїх клієнтів.
3. Творчість: створення та обмін ідей.
4. Зв'язок: потік інформації та ідей.
5. Співробітництво: люди збираються разом, щоб працювати над ідеєю.

6. Завершення: упровадження нової ідеї.

7. Споглядання: навчання та обмін досвідом.

8. Культура: ігрове поле інновацій містить у собі: – лідерство (бачити можливості і організовувати команду до дії);

– людей (різні групи);

– основні цінності (довіра і повага як відмітні риси інноваційного підприємства).

9. Контекст: інновації у формі взаємодії зі світом.

Таким чином, людський капітал та інновації є взаємозалежними та нероздільними поняттями. Розвиток інноваційної економіки не можливий без відповідного розвитку людського капіталу, як основної її продуктивної сили. Людина виступає суб'єктом інноваційного процесу, інновації відповідно – його об'єктом, а творчий потенціал – головним ресурсом інноваційного виробництва. Ефективність інноваційної діяльності напряму залежить від зростання творчих здібностей людини, тому існує прямиий зв'язок між процесом виробництва інновацій та самовдосконаленням працівників.

Висновки та пропозиції. Проаналізувавши підходи до поняття та ролі людського капіталу в інноваційній сфері, можна зробити наступні підсумки:

1) людський капітал є головною цінністю сучасного суспільства, основним фактором економічного росту, як окремого підприємства, так і країни в цілому, фактором, що збільшує національне багатство країни та є головною рушійною силою становлення і розвитку нових технологічних укладів; 2) сучасний етап розвитку людської цивілізації безпосередньо зв'язаний з її переходом до нового технологічного укладу. Швидкими темпами в економіці розвинутих країн росте сфера високих технологій, нанотехнологій, у зв'язку з чим різко зростає роль людського фактора, удосконалюються форми і методи управління виробництвом, відбувається якісний стрибок у розвитку продуктивних сил, формується нова структура суспільного виробництва, підсилюється значимість світових господарських зв'язків.

Список літератури:

1. Беккер Г. С. Человеческое поведение: экономический поход. Избранные труды по экономической теории [Текст] / Г. С. Беккер. – М.: ГУ ВШЭ, 2003. – 672 с.
2. Людський капітал України 2025. Підсумки форсайту [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://wikicitynomica.org/future/lyudskiy-kapital-ukraini-2025-pidsumki-forsaytu.html>
3. Шумпетер Й. Теория экономического развития. – М.: Прогресс, 2007. – 243 с.
4. Шумпетер Й. Десять великих экономистов от Маркса до Кейнса. – М.: Изд. Института Гайдара, 2011. – 416 с.
5. 2014 Human Development Report [Electronic resource] – Mode of access: <http://hdr.undp.org/en/content/2014-human-development-report-media-package>
6. Friday O. Okpara The value of creativity and innovation in entrepreneurship [Text] / Friday O. Okpara // Journal of Asia Entrepreneurship and Sustainability. – Volume III. – Issue 2. – September 2007.
7. Schulz T. The economic importance of Human Capital in Modernization [Text] / T. Schulz // Education Economics. – 1993. – Vol 1. Issue 1. – P. 10-32.

Терёшкина Н.Е., Бут А.А.

Национальный университет кораблестроения имени адмирала Макарова

ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ КАК ОСНОВА СТАНОВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Аннотация

Статья посвящена исследованию сущности и роли человеческого капитала в развитии инновационной экономики страны. Очерчено становление теории человеческого капитала и представлено его современная трактовка. Определена структура человеческого капитала. Проанализировано его состояние и дальнейшие перспективы в Украине. Обосновано значение человеческого творческого потенциала при разработке и внедрении инноваций.

Ключевые слова: человеческий капитал, инновационная экономика, технологическое развитие.

Teryoshkina N.Y., But A.O.
Admiral Makarov National University of Shipbuilding

HUMAN CAPITAL FORMATION AS A BASIS FOR INNOVATION ECONOMY OF UKRAINE

Summary

The article investigates the nature and role of human capital in the development of innovative economy. Outlined the formation of human capital theory and presented his modern interpretation. The structure of human capital. Analyze its condition and future prospects in Ukraine. Justified the importance of human creativity in the development and implementation of innovations.

Keywords: human capital, innovation economy, technological development.

УДК 330.341.1:334.722.2

МАЛИЙ ІННОВАЦІЙНИЙ БІЗНЕС МИКОЛАЇВСЬКОГО РЕГІОНУ: ЗНАЧЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Терьошкіна Н.Є., Токар А.І.

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Стаття присвячена дослідженню малого інноваційного бізнесу Миколаївської області. Визначено головні переваги малих підприємств в здійсненні інноваційної діяльності та необхідність їх державного регулювання. Проаналізовано вклад малого бізнесу у розвиток області та особливості його регіональної підтримки. Окреслені основні проблеми, які заважають становленню малого інноваційного підприємництва.

Ключові слова: малий інноваційний бізнес, інноваційна діяльність, державне регулювання.

Постановка проблеми. Специфічні особливості соціального й економічного розвитку України, у тому числі Миколаївської області, полягали останні два десятиліття в концентрації основної уваги на створенні нормативної основи і необхідних умов для успішного просування ринкових реформ. Тому, поки західні розвинуті країни направляли свої головні зусилля і фінансові ресурси на підвищення ролі інновацій (інноваторів) і збільшення технологічного відновлення, наша держава була зосереджена на формуванні ринкової економіки. Отже, не дивлячись на значний наявний інноваційний потенціал держави, ці обставини призвели до істотного відставання в інноваційній сфері та дуже низьких показників інноваційної активності підприємств.

При чому, у даний час виняткова роль у розвитку економіки належить інноваційної діяльності саме малих підприємств, що є активними учасниками переміщення нових знань від науки до промисловості та ринку. Такі підприємства є основою побудови інформаційного суспільства, у якому нові технології і знання стають визначальними факторами економічного росту і розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні проблеми вивчення ролі та стану малих інноваційних підприємств розглядаються в роботах зарубіжних і вітчизняних вчених: А. Бутенко, З. Варналія, В. Геєця, Д. Кейнса, В. Парсяка, Л. Федулової, Й. Шумпетера та ін. Публікації навколо інновацій, розвитку малих підприємств з кожним роком збільшуються.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Але не дивлячись на таке зростання, в наукових колах до цього часу не приділено достатньої уваги малим інноваційним підприємствам Миколаївського регіону. Отже, потреба в систем-

ному науковому дослідженні зазначених проблем обумовлює актуальність даної статті.

Метою статті є дослідження значення та стану розвитку малого інноваційного бізнесу Миколаївського регіону.

Виклад основного матеріалу. Досвід більшості розвинутих країн свідчить про той факт, що малі бізнеси-структури досить ефективні і представляють найбільш динамічно зростаючий сектор [6]. Не дивлячись на те, що великі корпорації мають незаперечний пріоритет у можливостях залучення фінансових, матеріальних і трудових ресурсів для здійснення великих інноваційних проєктів, досвід показує, що для багатьох видів діяльності оптимальним і самим продуктивним є малий бізнес. Розвиток і впровадження нововведень відносяться саме до таких сфер діяльності.

Головні переваги малих інноваційних підприємств були досліджені досить глибоко, підтверджуються практикою господарської діяльності всіх країн з ринковою економікою і включають: 1) гнучкість, ініціативність, динамізм і маневреність у прийнятті управлінських рішень; 2) відсутність інерції, формалізму і бюрократії, властивих великим підприємствам; 3) значну здатність до абсорбції та дифузії нових, оригінальних нововведень і технологій; 4) високий рівень у забезпеченні диверсифікованості товарів і послуг; 5) більш швидку окупність інвестицій.

Доцільність підтримки малого бізнесу державою порозумівається низкою факторів, у тому числі соціальними і макроекономічними аспектами:

– допомагають скорочувати безробіття, що сприятливо позначається не тільки на соціальному розвитку суспільства, але і на темпах економічного росту;

– сприяють у формуванні середнього класу, що підвищує стабільність соціальної системи;